

**PEDAGOGIK MAHORAT – O'QITUVCHINING KASBIY RIVOJLANISHIDA MUHIM OMIL
SIFATIDA**

Otamirzayeva.K.I.,
Doktorant, NamDU.

Annotatsiya: Mazkur maqolada pedagogik mahorat – o'qituvchining kasbiy rivojlanishida muhim omil sifati ekanligi ta'kidlanadi. Chunki, pedagogik mahorat va uning o'qituvchi faoliyatida tutgan o'rni kundun-kunga oshib bormoqda. Chunki kuchli va mahoratli o'qituvchigina bolaga nimani o'rgatishni va qanday o'rgatishni anglay oladi. Bolani har tomonlama rivojlantiradi, psixologik imkoniyatlarini hisobga olgan holda dars mashg'ulotlarini tashkil etadi. Chunki, o'qituvchi zimmasiga bola shaxsini har tomonlama kamol toptirish mas'uliyati yuklanadi. Muallim o'qituvchiga chuqur nazariy bilimlar berishi, uni hayotga, mehnatga tayyorlashi lozim. Shu bilan birga, u boladagi mavjud layoqat va qobiliyatini payqab, individual munosabatda bo'lishi, unda mavjud bo'lgan ijobiy axloqiy sifatlarni avaylab o'stirishi darkor.

Kalit so'zlar: pedagogik mahorat, shaxsiy - kasbiy sifatlar, qobiliyat, dialektik fikrlash, kasbiy bilim, kommunikativlik, shaxsiy muvozanat, hissiy muvozanat, pertseptiv qobiliyatlar.

Абстрактный: В данной статье подчеркивается, что педагогическое мастерство является важным фактором профессионального развития учителя. Потому что педагогическое мастерство и его роль в работе учителя растут с каждым днем. Потому что только сильный и опытный учитель может понять, чему и как учить ребенка. Он всесторонне развивает ребенка, организует занятия с учетом его психологических возможностей. Потому что педагог несет ответственность за развитие личности ребенка во всех аспектах. Учитель должен дать ученику глубокие теоретические знания, подготовить его к жизни и работе. В то же время он должен замечать имеющиеся у ребенка способности и способности, относиться к нему индивидуально, тщательно воспитывать имеющиеся в нем положительные нравственные качества.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, личностно-профессиональные качества, способности, диалектическое мышление, профессиональные знания, коммуникабельность, личностная уравновешенность, эмоциональная уравновешенность, познавательные способности.

Abstract: In this article, it is emphasized that pedagogical skill is an important factor in the professional development of a teacher. Because pedagogic skill and its role in teacher's work are increasing day by day. Because only a strong and skilled teacher can understand what to teach a child and how to teach it. He develops the child in every way, organizes classes taking into account his psychological capabilities. Because the teacher is responsible for the development of the child's personality in all aspects. The teacher should give the student deep theoretical knowledge, prepare him for life and work. At the same time, he should notice the child's existing abilities and abilities, treat him individually, and carefully cultivate the positive moral qualities that exist in him.

Key words: pedagogical skill, personal - professional qualities, ability, dialectical thinking, professional knowledge, communicativeness, personal balance, emotional balance, perceptive abilities

KIRISH

Respublikamiz hukumati xalq ta'limi sohasida o'rtaga qo'yayotgan vazifalarni bajarish ko'p jihatdan o'qituvchiga bog'liq. Hozirgi sharoitda ta'lim tarbiyadan ko'zda tutilayotgan maqsadlarga yetishish, o'quvchilarning xilma - xil faoliyatlarini uyushtirish, ularni bilimli, e'tiqodli, mehnatsevar, barkamol inson qilib o'stirish o'quvchi zimmasiga yuklatilgan. Xalqimizning kelajagi, mustaqil O'zbekistonning istiqloli ko'p jihatdan o'qituvchiga, uning saviyasiga, tayyorgarligi, fidoyiligiga, yosh avlodni o'qitish va tarbiyalash ishiga bo'lgan munosabatiga bog'liq.

Shu munosabat bilan o'qituvchilar malakasini oshirish va o'zini doimiy rivojlantirib borishi davlat va jamoatchilik diqqat markaziga qo'yildi. Bunday mas'uliyatli vazifani faqatgina dialektik fikrlash qobiliyatiga, yorqin shaxsiy sifatlarga ega bo'lgan, o'z-o'zini uzluksiz rivojlantirish va tarbiyalashga tayyor bo'lgan o'qituvchi bajara oladi. Zero, o'qituvchi shaxsi pedagogik jarayon muvaffaqiyatining asosiy sharti va vositasidir. O'qituvchining shaxsiy sifatlari doim tayyor qilib qo'yilgan axborotlardan iborat emas, balki u jonli mushohada yurita olish, doimiy o'z-o'zini rivojlantira olish qobiliyati bilan belgilanadi. Olov olov bilan yoqiladi, shaxs shaxs orqali shakllantiriladi. O'zida bo'lmagan narsani birovga berib bo'lmaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Shu o'rinda e'tirof etib o'tish joizki, pedagogik mahorat o'qituvchi - tarbiyachi kasbiy va shaxsiy fazilati to'g'risidagi fan sifatida ma'lum metodologik asosga ega. Darhaqiqat, O'qituvchi kasbiy mahoratini shakllantirishning ilmiy - nazariy, metodologik va amaliy yo'nalishlari Yu.P. Azarov, T.I. Gonobolin, A.K. Kuzmina, O.A. Abdulina, A.V. Mudrik, N.V. Kuxarev, V.A. Selastyonin, V.A. Kan - Kalik, N.D. Nikandrov, A.V. Petrovskiy, Umar az Zamaxshariy, Burxoniddin Zamudjiy, Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Yusuf Xos Hojib, Alisher Navoiy, M.Ochilov, K.Zaripov, V.A. Krutetskiy, J.G. Yo'ldoshev, E. G'oziev, U. Mahkamov, B. Xo'jaev, A. Xoliqov va boshqalarning ilmiy asarlarida yoritilgan. Ulaming ta'kidlashlaricha, o'qituvchi o'z fanining bilimdoni bo'lishi bilan birga, insonparvar, adolatli bo'lishi, milliy tarbiya targ'ibotchisi hamda komil inson sifatida o'zida shaxsiy - kasbiy sifatlarni tarkib toptirgan kasb egasi bo'lishi lozim.

Har qanday o'qituvchi ham mahoratli o'qituvchi bo'la oladimi, degan savolga tajribali pedagoglarimiz shunday javob beradilar: "Ha! Lekin faqat o'z ustida tinimsiz ish olib borish sharti bilan". Masalan, taniqli rus pedagogi A.S.Makarenkoning shaxsi o'z ustida ishlab, pedagogik qobiliyatlarni takomillashtirishning yorqin namunasi bo'la oladi. U juda ko'p o'qigan, o'z mahoratini uzluksiz oshirib borgan, o'z karakteri ustida ishlagan. U o'z tajribasi va hamkasblari tajribasidan o'rganib, muhim hulosalar chiqara oldi, aktyorlardan dars oldi, o'z pedagogik texnikalarini rivojlantiridi. Mahorat faoliyat jarayonida yuzaga chiqadi. Pedagogikada mahoratni aynan shunday tushunish qabul qilingan. U o'qituvchi belgilangan vaqt ichida erishishi mumkin bo'lgan optimal natijaga olib keladigan pedagogik faoliyatning oliy darajasi sanaladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada pedagogik mahoratning o'qituvchi faoliyatida tutgan o'rni va ahamiyati, o'qituvchining kasbiy bilimi, qobiliyatlari, uning manfaatlari, qadriyatlari, ideallari, muhokama qilinadi.

TAHLILLAR VA NATIJALAR

Mahorat – biror ish, kasb uchun zarur yoki shu sohada orttirilgan ustalik, san'at. Usta-mahoratli o'qituvchi kasbiy yo'nalganligining asosida ikki narsa yotadi – o'zi dars beradigan predmeti bilan mashg'ulligi va bolalar bilan muloqot qilishga ehtiyoji. Pedagogik mahoratning fundamental asosi – bu kasbiy bilimdir. O'qituvchining bilimi bir tomondan fanga, ikkinchi tomondan uni o'zlashtiradigan o'quvchilarga qaratiladi. Kasbiy bilim mazmuni esa o'z predmeti nazariyasi va metodikasini pedagogika va psixologiyani yahshi bilish bilan belgilanadi.

Kasbiy pedagogik bilimning o'ziga hosligi uning kompleksligidir. U o'qituvchida o'rganilayotgan fanlarni sintez qila olish qobiliyatini talab etadi. Sintezning asosini esa pedagogik topshiriqlarni yechish, pedagogik vaziyatlarni tahlil etish, o'zaro hamkorlik vositalarini tanlash tashkil etadi. Har bir alohida pedagogik topshiriqni hal etish jarayonida o'qituvchining pedagogik kasbiy bilimi faollashadi va yagona tizim sifatida namoyon bo'ladi.

Pedagogning kasbiy bilimi asosida pedagog tafakkuri – printsip va qoidalar shakllanadi. Ular o'qituvchi hatti-harakatlari, hulq-atvorida namoyon bo'ladi. Bu printsip, qoidalarni har bir o'qituvchi tajribasiga tayangan holda quradi. Lekin faqat kasbiy bilim orqaligina uni anglash va uning qonuniyatlarini ko'ra olish mumkin. "Abadiy doskaga chiqarilgan" – o'qituvchi haqida shunday deyiladi. Shuni ham hisobga olish kerakki, o'qituvchini tayyorlash, kasbga layoqatli bo'lishini ta'minlash juda murakkab jarayon. Chunki kasbiy bilim bir varaqayiga barcha darajalarda teng shakllantirilishi kerak: metodologik (rivojlanishning umumfalsafiy qonuniyatlarni, tarbiya maqsadi, shart-sharoitlarini bilish), nazariy (pedagogika va psixologiyaning qonun-qoidalari, printsiplari, faoliyatning asosiy shakllari va b.), metodik (o'quv-tarbiya jarayonini ko'ra olish darajasi), texnologik (muayyan sharoitda ta'lim-tarbiyaning amaliy topshiriqlarini hal etish darajasi). Bu ma'lum darajada rivojlangan kasbiy tafakkurni, ya'ni pedagogik maqsadni amalga oshirishga qaratilgan bilimlarni tanlash, tahlil qilish va qayta ishlashni talab etadi.

Lekin pedagogik mahoratni egallash kasbiy bilimning o'sish darajasi bilan qat'iy chegaralab qo'yilmaydi. Haqiqatdan ham, oliy dargohda a'lo darajada o'qiydigan talaba pedagogik amaliyotda muvaffaqiyatga erisha olmasligi mumkin. Chunki muvaffaqiyatli faoliyatning alohida hususiyatlari, kasbiy ulg'ayishning stimulyatori – qobiliyatlar mavjud.

Padagogik qobiliyatlar. Demak pedagogik mahorat tizimining uchinchi elementi – bu pedagogik qobiliyatlardir. Ular pedagogik faoliyat samaradorligini belgilaydigan psihik jarayonlarning kechishini ko'rsatadi. Pedagogik qobiliyatlar tasnifi bir qancha tadqiqotlarda berilgan.

Biz shulardan pedagogik mahoratga olib boradigan eng asosiylarini tanlashimiz kerak. Bu borada olib borilagan ilmiy tadqiqotlarni tahlil etib, qobiliyatlarning olti asosiy turini ajratdik.

1. Komunikativlik. Bu qobiliyat odamlar bilan muloqotga kirisha olish, ularga nisbatan hayrihohlik bilan belgilanadi.

2. Pertseptiv qobiliyatlar. Bu kasbiy ziyraklik, empatiya, pedagogik intuitsiya bilan belgilanadi.

3. Shaxsiy muvozanat, ya'ni irodaviy ta'sir ko'rsata olish, mantiqiy to'xtamga kela olish qobiliyati.

4. Hissiy muvozanat, ya'ni o'zini boshqara olish qobiliyati.

5. Optimistik bashorat qila olish qobiliyati.

6. Ijodkorlik qobiliyati.

Kasbiy tayyorgarlik sur'ati, bo'lg'usi pedagog pedagogik faoliyat shakl va usullarini qanchalik chuqur va puhta egallaganligiga qarab uning pedagogik layoqatini bilish mumkin.

Fikrimizcha, pedagogik qobiliyatlarni tekshirishni kommunikativlikdan, ya'ni muloqotdan boshlangan ma'qul. Umuman bu qobiliyat hammada ham bor, lekin u turli darajada namoyon bo'ladi.

Agar o'qituvchida kommunikativlik darajasi past bo'lsa, bu kasbiy faoliyat muhitining buzilishiga olib keladi, o'quvchi bilan o'zaro hamkorlik qilishga to'siqinlik qiladi.

Demak, siz ko'pchilik davrasida bo'lish ehtiyojini sezasizmi, shuni aniqlash kerak. Buni aniqlash uchun ko'pgina qiziqarli metodikalardan foydalanish mumkin. Kommunikativlik faqat muloqotga kirisha olish bilan emas, balki qurilgan muloqotdan qoniqish hissi bilan ham belgilanadi. Bolalar va odamlar bilan muloqot jarayonida hayrihohlik va qanoatlanish ishchanlik hususiyatini saqlashga, ijodiy kayfiyatni oshirishga yordam beradi.

O'qituvchining til topa olish qobiliyati pertseptiv qobiliyatlarning rivojlanishiga yordam beradi. Agar o'qituvchi ozgina tashqi belgisidan ham o'quvchining ichki his-tuyg'ularini anglay olmasa, haqiqiy diqqatdan yuzaki diqqatini ajrata olmasa, hatti-harakatlarning motivlarini tushunmasa, qanday qilib aniq maqsadli bir qarorga kelishi mumkin.

Kuzatuvchanlik qobiliyati juda murakkab xususiyat. U faqat eshita olish va ko'ra olish bilangina belgilanmaydi. Kuzatuvchanlik qobiliyati bizning diqqatimiz qaratilgan narsaga nisbatan ortiq qiziqish, aqlning intensiv faoliyati va ahborotlarni qayta ishlay olishida ham namoyon bo'ladi. Biz nimani ko'rishni hohlasak, o'shani ko'ramiz, haqiqiy qiziquvchanlik ana shundan boshlanadi. Kuzatish bu tahlil, ana shu erdan idrok etilayotgan hodisalarni tushunish uchun o'z-o'zimizga savol bera boshlaymiz. Kuzatuvchanlik va tajriba intuitiv qobiliyatning rivojlanishiga asos bo'ladi. A.S.Makarenko "Pedagogik poema" asarida shunday yozadi: "Bu paytga kelib mening ko'zim etarli darajada ravshanlashgan edi. Men birinchi qarashdayoq, kishining tashqi belgilari, ovozi, yurishi va yana qandaydir mayda belgilari orqali, balki xatto hididan ham, har bir muayyan holatlarda bu hom ashyodan qanday mahsulot olish mumkinligini deyarli aniq ayta olar edim".

Mahoratli usta-pedagog bo'lish pedagogik jarayonning kechishini, kutilgan qiyinchiliklarni oldnidan anglash, pedagogik sezish qobiliyatiga ega bo'lish demakdir. Bunday qobiliyat, garchi uning shakllanishi qiyin bo'lsada, rivojlantirilishi mumkin. Bu o'rinda V.A.Suhomlinskiyning "Avvalo bola qalbining hatti-haratlarini tushunish lozim" – degan fikrini keltirish o'rinlidir. Mahoratli usta-pedagogning insonni tushuna olish, ya'ni shaxsiy dinamizm qobiliyati bilan o'zaro bog'liqdir.

Dinamizm yoki shaxsiy muvozanat – bu ishontirish va singdira olish qobiliyati, turli hil ta'sir ko'rsata olishdagi ichki energiyadir. Bunday qobiliyatning yorqin namunasi sifatida novator – pedagoglarning faoliyatini misol keltirish mumkin. Ularning darslari yorqin, pozitsiyalari tashabuskor(lik), so'zlari o'quvchi ongiga singib bora oladi. Bu qobiliyat mazmunini o'rganishning o'ziyoq unga ega bo'lish yo'llarini qo'rsatadi.

Shaxsiy muvozanat (dinamizm) hissiy muvozanat (ya'ni ta'sir doirasi, yaxshi pedagogning tortish maydoni) qobiliyati bilan bog'liqdir. O'zini tuta olish va o'zini boshqara olish hissiy muvozanatni yuzaga keltiradi, turli holatda o'zini va vaziyatni boshqara olish imkonini beradi

Optimistik bashorat qila olish qobiliyati boshqa barcha qobiliyatlar bilan birgalikda barkamol shahni shakllantirishda, jamiyat uchun foydali kishilarni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi o'quvchiga nisbatan "hech qachon..." degan iborani ishlatishga haqqi yo'q. Chunki o'quvchining kelajagini "Sen hech qachon odam bo'lmaysan", deb bashorat qilib bo'lmaydi. O'qituvchining bashorati o'quvchini ruhlashtirishi, biror bir aniq maqsadga yo'naltirishi kerak.

XULOSALAR

A.S.Makarenko aytganidek, "Agar pedagog mahoratni egallamas ekan, agar u bolalar muhitidagi ilg'or kuchlarga tayana olmas ekan, ularning o'stirishini rag'batlantirib, eng yaxshi faoliyatlarini rivojlantira olmas ekan, u muqarrar ravishda shaxsiy ta'sir ko'rsatishni mutloqlashtirib boradi, ya'ni o'ziga eng oson yo'lni tanlaydi. Chunki kuchli va mahoratli o'qituvchigina bolaga nimani o'rgatishni va qanday o'rgatishni anglay oladi. Bolani har tomonlama rivojlantiradi, psixologik imkoniyatlarini hisobga olgan holda dars mashg'ulotlarini tashkil etadi. Chunki, o'qituvchi zimmasiga bola shaxsini har tomonlama kamol toptirish mas'uliyati yuklanadi. Muallim o'quvchiga chuqur nazariy bilimlar berishi, uni hayotga, mehnatga tayyorlashi lozim. Shu bilan birga, u boladagi majud layoqat va qobiliyatini payqab, individual munosabatda bo'lishi, unda mavjud bo'lgan ijobiy axloqiy sifatlarni avaylab o'stirishi darkor. Muallim sinfda jamiyatning vakili sifatida o'quvchilar jamoasi bilan yolg'iz ish olib boradi. Bunday sharoitda o'qituvchining mas'uliyati uning xulqini tartibga solib turadigan, boshqaradigan kuch, o'quvchilarga ta'sir o'tkazishning asosiy mezoni hisoblanadi.

A.S.Makarenko aytganidek, "Agar pedagog mahoratni egallamas ekan, agar u bolalar muhitidagi ilg'or kuchlarga tayana olmas ekan, ularning o'stirishini rag'batlantirib, eng yaxshi faoliyatlarini rivojlantira olmas ekan, u muqarrar ravishda shaxsiy ta'sir ko'rsatishni mutloqlashtirib boradi, ya'ni o'ziga eng oson yo'lni tanlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Prezident Sh.Mirziyoyevning "O'qituvchi va murabbiylar kuni"ga bag'ishlangan tabrik nutqi. Toshkent, 2020.
2. M.J.MUTALIPOVA, B.X.XODJAYEV.Darslik. Toshkent-2015.6-7-bb.
3. G.N.Najmiddinova. Pedagogik mahorat kursining texnologiyalashtirilgan ma'ruza matnlari.12-13-betlar.
4. Azizxo`jaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. TDPU-2003.
5. A.Xoliqov.Pedagogik mahorat. Toshkent 2011.